

lası oldu. Ardından Mekke-i Mükerreme pâyesini elde etti. 1868'de Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliyye âzalığına getirildi; daha sonra İstanbul pâyesini kazandı. Ekim 1875'te Mahkeme-i Temyiz reisi olduk-tan sonra Anadolu kazaskerliği pâyesini aldı. Nisan 1888'de mâlulen emekliliği-ni istedi. 6 Zilhicce 1305'te (14 Ağustos 1888) vefat etti ve Fâtih Camii hazîresi-ne defnedildi.

Ahmed Hilmi Efendi ilim ve fazileti, ve fıkıhtaki derin bilgisiyile meşhur ol-muştur. Mecelle'nin bütün kitapları-nın hazırlanmasına iştirak etmiş ve Me-celle Cemiyeti onun fikhî meselelere vu-kufundan çok faydalanmıştır. Mecel-le'nin bir-on birinci kitaplarında "Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliyye âzası" unvanıyla, on ikinci kitabında unvansız, on üç-on al-tıncı kitaplarında da "Mahkeme-i Tem-yîz reis-i sânisî" unvanı altında mührü vardır. Mecelle Cemiyeti reisi Ahmed Cevdet Paşa, Ahmed Hilmi Efendi'nin fıkıhtaki derin bilgisinden övgüyle bah-seder. Paşa Yanya valiliğinde bulundu-ğu sırada da Mecelle ile ilgili çalışma-ları Hilmi Efendi ile haberleşerek takip etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, Yıldız Tasnifi, nr. 553/173, Ks. 18, Zrf. 98, Kar. 3; Cevdet, *Tezâkir*, IV, 84, 136-139; *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*, İstanbul 1308; *Sicill-i Osmânî*, II, 241; Ebûlulâ Mardin, *Medenî Hukuk Cephesinden Ahmet Cevdet Paşa*, İs-tanbul 1946, s. 162.

HULÛSİ YAVUZ

AHMED HULÛSİ EFENDİ

(ö. 1889)

Devlet adamı ve Mecelle Cemiyeti âzası.

Amasyalıdır. Şîrvânî İsmâil Efendi'nin oğlu, Sadrazam Şîrvânîzâde Rüşdü Pa-şa'nın kardeşidir. Tahsilini Amasya ve İstanbul'da yaptı. Önce müderris, Mayıs 1867'de de Galata mollası oldu; aynı yılın aralık ayında Mekke-i Mükerreme ve daha sonra da İstanbul pâyelerini al-dı. Kendisine 1874'te fiilen İstanbul ka-dılığı, ardından Anadolu kazaskerliği pâ-yesi verildi. 1877-78 Osmanlı-Rus Sa-vaşı (93 Harbi) sırasında Afganistan'ın Rusya'ya taarruz ederek Osmanlı Devle-ti'ne yardımında bulunmasını ve aynı za-manda İngiltere ile diplomatik münase-betlere girişmesini temin için 1877'de

fevkalâde sefir olarak Sultan II. Abdül-hamid tarafından Afganistan'a, Emîr Şîr Ali Han nezdine gönderildi. Ahmed Hulûsî Efendi, beraberinde Haremeyn pâyesine sahip sır kâtibi Mektûbizâde Ahmed Bahâî Efendi ve daha bazı kişi-ler olduğu halde, Hindistan yolu ile Kâ-bil'e hareket etti. Ağustos ayında Kâ-bil'e varabildi ve bir hayli zorluklardan sonra Şîr Ali Han tarafından kabul edil-di. Ancak bu elçilik görevinden istenilen sonuç alınamadı ve heyet II. Abdülha-mid'in mektup ve hediyelerini Şîr Ali Han'a verdikten sonra geri döndü. Ah-med Hulûsî Efendi, dönüşte Diyarbakir nâibliğine tayin edildi (1878); iki yıl son-ra da Amasya'da ikamete mecbur tu-tuldu. 15 Cemâziyelevvel 1306'da (17 Ocak 1889) orada vefat etti.

Mecelle'nin birden beşe kadar olan kitaplarında "Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliyye âzası" unvanı ile mührü vardır. Altı, yedi ve sekizinci kitapların hazırlanmasına katılmamıştır. Dokuzuncu kitapta aynı unvan, onuncu kitapta "Şûrâ-yı Askerî müftüsü", on birinci kitapta "Dârülhi-lâfe kadısı" unvanı altında, on ikinci ki-tapta unvansız, on üçüncü ile on dör-düncü kitaplarda da "Meclis-i Tedkikât-ı Şer'iyye ve Meclis-i İntihâb-ı Hükâm re-isî" unvanı altında mührü vardır. Mecel-le Cemiyeti'nin diğer bazı âzaları gibi Ahmed Hulûsî Efendi'nin de müstakil eserleri yoktur.

BİBLİYOGRAFYA :

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye, İstanbul 1308; *Sicill-i Osmânî*, I, 307; Ebûlulâ Mardin, *Mede-nî Hukuk Cephesinden Ahmet Cevdet Paşa*, İstanbul 1946, s. 161-162; M. Cavid Baysun, "Şîrvânî-zâde Ahmed Hulûsî Efendi'nin Ef-ganistan Elçiliğine Âid Vesikalar", *TD*, sy. 7 (1953), s. 147-158; a.mlf., "Doktor Abdülhak Adnan Adıvar", a.e., sy. 11-12 (1956), s. 3.

HULÛSİ YAVUZ

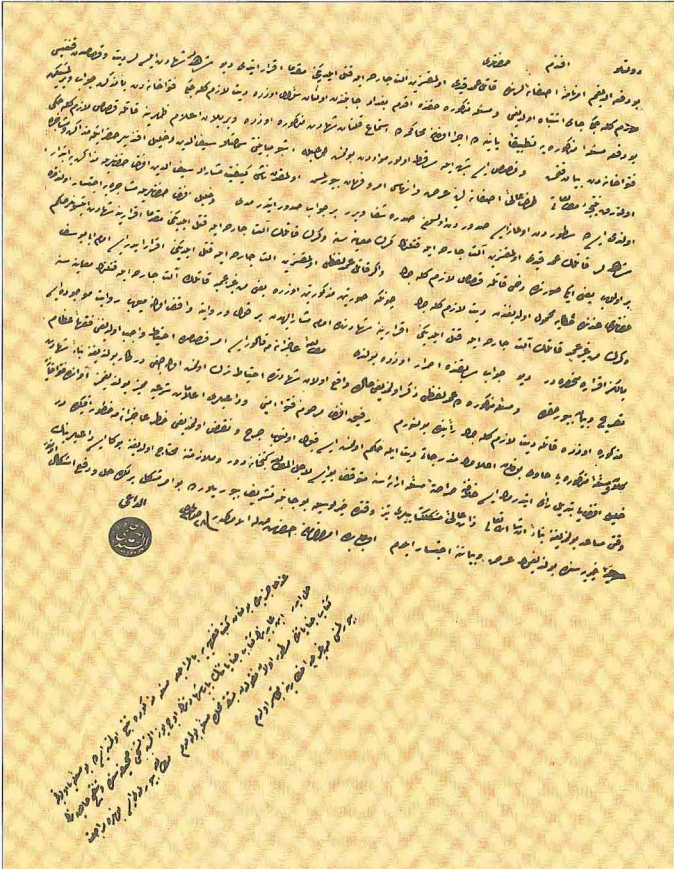
AHMED HÜSÂMEDDİN

(1848-1925)

Mutasavvıf, tefsir âlimi.

Dağıstan'ın Tabasaran bölgesinde-ki Rûkkâl şehrinde doğdu. Asıl adı Ah-med'dir. Tasavvufî mizacı dolayısıyla Üveysî nisbesini aldı; İstanbul'da daha çok Dağıstânî nisbesiyle tanındı. İlk tah-silini Nakşibendî-Müceddidî şeyhlerin-den babası Seyyid Mehmed Saîd er-Rûkkâlî'den yaptı. 1861'de babası ile birlikte hacca gitti. Aynı zamanda şeyhi

Ahmed Hilmi Efendi'nin Cevdet Paşa'ya yazdığı 5 Nisan 1875 tarihli mektup (BA, YEE, MSS, 552 "Cevdet Paşa Evrakı" Yıldız Tasnifi ks. 18, evrak 552, zarf 13, karton 32)

olan babasının Mekke'de ölümü üzerine (1870) Medine'ye geçti. Daha sonra Mekke yakınlarında oturan Halil Hamdi Paşa ile yaptığı bir görüşmenin ardından İstanbul'a geldi. Aynı yıl Denizli'ye, oradan da babasının müridlerinden Şeyh Hacı Mustafa ile görüşmek üzere Uluborlu'ya gitti. Burada bir süre ders verdi. 1884'te gittiği Sivrihisar'da verdiği derslerin yanı sıra *Haḳāyıkü't-tecrîd fi menâzili't-tevhîd* adlı eserini kaleme aldı. Yanlış bir ihbar üzerine Ankara'ya çağrıldı (1887). Ankara Valisi Âbidin Paşa durumu anlayarak kendisini bugün adını taşıyan semtte bulunan köşkünde misafir etti. İki yıl Ankara'da kalan Ahmed Hüsameddin daha sonra Bursa'ya giderek Maksem semtinde yaptırdığı mescid ve medresede ilim ve irşad faaliyetine başladı. Hakkında çıkarılan birtakım söylentiler yüzünden II. Abdülhamid'in emriyle Trablusgarp'a sürgüne gönderildi (1897). Orada *Tefsîrül-kebîr* ile bazı sûrelerin tefsirini ihtiva eden *Müşahḥaşâtü süveri'l-Ḳur'âniyye* adlı eserleri telif etti.

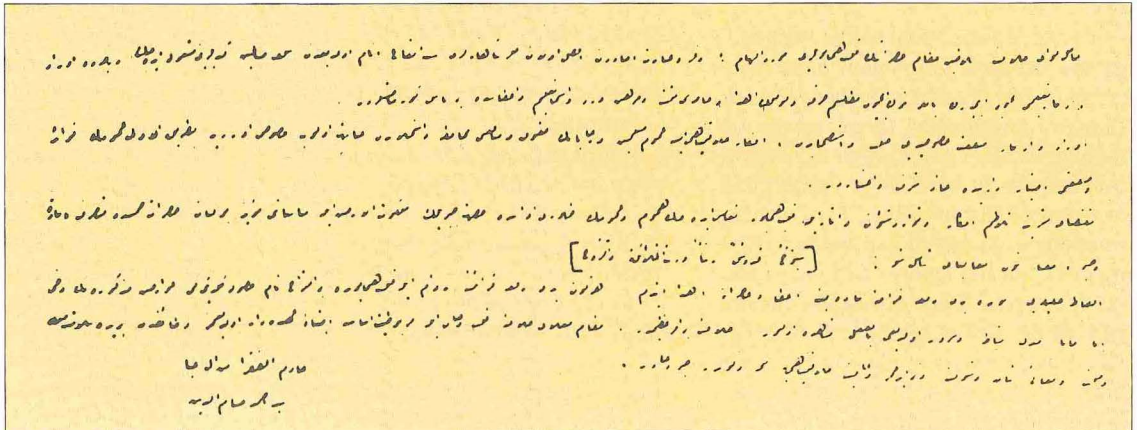
II. Meşrutiyet'in ilânından sonra Trablusgarp Valisi Recep Paşa ile birlikte İstanbul'a döndü. Yirmi gün İstanbul'da kaldıktan sonra Bursa'ya gidip Maksem'deki harap olan mescid ve medreseyi tamir ettirdi. Ertesi yıl eski Konya valilerinden Ârifi Paşa'nın Çapa'daki konağını satın alıp İstanbul'a yerleşti. 1915'te davet üzerine gittiği Sivrihisar'da iki yıl kalarak dersler verdi. 1918'de İzmir yoluyla İstanbul'a döndü. Üç gün sonra büyük Fatih yangınında (10 Haziran 1918) evi ve istinsah ettiği yüz kadar eseri yandı. Yangından sonra tekrar Bursa'ya döndü. 1920 yılı sonlarında Balıkesir'e gitti. 1921 Şubatında tekrar İstanbul'a döndü. 12 Nisan 1925 Cumartesi günü Cerrahpaşa'daki evinde

vefat etti. Ertesi gün Fâtih Camii'nde kılınan cenaze namazından sonra Edirnekapı Kabristanı'na defnedildi. Mezarı 1971'de çevre yolu inşaatı sırasında Silivrikapı Kozlu Mezarlığı'ndaki aile kabristanına nakledilmiştir.

Ahmed Hüsameddin birçok kişiye Nakşibendî hilâfeti vermiştir (bunların isimleri ve faaliyet gösterdikleri bölgeler için bk. Hüseyin Vassâf, II, 139-141). Arapça yazdığı eserleri, daha sonra Türkçe olarak yeniden kaleme almaya çalışmış, ayrıca aruz vezni ile bazı Türkçe manzumeler de yazmıştır. *Tefsîrül-Ḳur'ân*, *Lem'atül-âfâḳ fi'z-zuhûr ve'l-işrâḳ* ve *Edvârül-'âlem* adlı eserler yangında kaybolmuş, *Züdetül-maḳâl fi'l-kevnî ve'l-hayâl* kurtarılmış fakat basılamamıştır. *Tihûl-hurûf 'alâ cedvelil-ma'rûf* ve *Tuḥfetül-iḥvân* adlı iki eser ise baskı sırasında çıkan bir yangında telef olmuştur. *Mevâlid-i Ehl-i Beyt* adlı eserinde *Menâzilü'n-nücûm* adlı bir kitabından söz edilmektedir.

Yayımlanan eserleri şunlardır: 1. *Haḳāyıkü't-tecrîd fi menâzirü't-tevhîd* (İstanbul 1328). Nakşibendiyye, Kâdiriyye, Çiştîyye ve Sühreverdiyye tarikatlarının silsileleriyle sülûk* mertebelerinden ve tarikat âdâbından bahseden Arapça bir eserdir. 2. *Müşahḥaşâtü süveri'l-Ḳur'âniyye*. Eserin Abese, Meryem, Hac, Enbiyâ, Kehf ve Tâhâ sûrelerinin tefsirlerini ihtiva eden yirmişer sayfalık altı bölümü yayımlanmıştır: *eş-Şoḥbetül-mele'il-a'lâ fi tefsîri sûreti 'Abese ve tevellâ* (İstanbul 1328); *Rûḥul-hikem fi tefsîri kelimetü Meryem* (İzmir 1332); *Hucetül-hucec fi tefsîri sûreti'l-Hac* (İzmir 1332); *Burhânül-aşfiyâ fi tefsîri sûreti'l-Enbiyâ* (İzmir 1332); *Hikmetül-envâr fi tefsîri Kehf-i-esrâr* (İzmir 1332); *Nûrül-esrâr fi tefsîri sûreti Tâhâ* (İzmir 1332). 3. *Mevâlid-i Ehl-i*

Beyt (İstanbul 1341). *Mevâlidü Ehl-i beyti'n-nübüvve* adlı Arapça eserin bazı eklerle Türkçe'ye tercümesidir. Eserin sonunda yer alan Ahmed Hüsameddin'in biyografisi (s. 134-145) ile "Hatm-i Kibriyâ-yı Ca'feriyye" ve manzum "Silsile-i Ehl-i Beyt" bölümleri, eseri neşreden müellifin oğlu Ali Rıza tarafından ilâve edilmiştir. *Mevâlid-i Ehl-i Beyt*, müellifin diğer oğlu Kâzım Öztürk tarafından *İslâm Felsefesine Işık Veren Seyyidler* adıyla sadeleştirilerek ayrıca yayımlanmıştır (Ankara 1969). 4. *Esrâr* (İstanbul 1339). Müellifin *Vecîzetül-ḥurûf 'alâ menâḳkî's-süver* adlı Arapça eserinin Amme cüzüne ait bazı bölümlerinin Türkçe tercümesidir. 5. *Edvârül-'âlem*. Bazı sûrelerin tefsirini ihtiva eden Arapça eserin yangından kurtarılan Nâs ve Felak sûrelerine ait kısımları *Edvâr-ı Âlemden Parçalar* adıyla Kâzım Öztürk tarafından yayımlanmıştır (İzmir, ts.). 6. *Mezâhirül-vücûd alâ menâbirî's-şuḥûd* (İstanbul 1340, I-II). Kehf, İsra, Nebi' ve Mülk sûrelerinin tefsiridir. Kâzım Öztürk'ün *Kur'ân'ın 20. Asra Göre Anlamı* adıyla yayımladığı kitaplar bu eserin günümüz Türkçesi'ne aktarılmış şekilleridir (Ankara 1974, 1976, I-II). 7. *Esrâr-ı ceberûti'l-a'lâ* (İstanbul 1342). Önceki eserde geçen istilâh ve tabirlerin açıklamalarını ihtiva eden eser sadeleştirilerek *Te'vil* adıyla yayımlanmıştır (nşr. Kâzım Öztürk, İstanbul 1987). 8. *Züdetül-merâtib* (İstanbul 1341). Müellifin *Haḳāyıkü't-tecrîd* adlı eserinin yine kendisi tarafından yapılmış takrirî tercümesi olup kızı Fâtimatüzzehrâ'nın tuttuğu notlardan meydana gelmiştir. 9. *Makâsıd-ı Sâlikîn* (İstanbul 1341). Tasavvuf ve seyrü sülûk hakkında özlü bilgiler veren Türkçe bir eserdir. Ahmed Hüsameddin'in bazı söz ve vecizeleri *Tuba Ağacından Çiçekler* adıyla yayımlanmıştır (nşr. Kâzım Öztürk, İzmir 1980).

Ahmed
Hüsameddin'in
el yazısı
(Seftne, II, 137)

Ahmed
Hüsameddin

Müellifin yazma halindeki bazı eserleri oğlu Kâzım Öztürk'tedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed Hüsameddin, *Mevâlid-i Ehl-i Beyt* (nşr. Seyyid Ali Rızâ), İstanbul 1341, s. 134-145; a.mlf., *Zübdetü'l-merâtib* (nşr. Seyyid Ali Rızâ—Seyyid Mehmed İsmetullah), İstanbul 1341, s. 70-79; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, II, 135-142; Kâzım Öztürk, *İslâm Felsefesine Işık Veren Seyyidler*, Ankara 1969, s. 11-13, 158-171; a.mlf., *Kur'ân'ın 20. Asra Göre Anlamı*, Ankara 1974, I, 17-20.

TURAN ALPTEKİN

AHMED HÜSAMEDDİN DEDE

(1839-1900)

Türk dinî eserler bestekârı,
icracı, kudümzen ve şair.

Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhlerinden Abdülbâki Nâsir Dede'nin torunu, aynı mevlevîhanenin aşçıbaşı Hacı Ârif Dede'nin oğludur. 1839'da İstanbul'da Yenikapı Mevlevîhanesi'nde doğdu. Burada şeyh Osman Selâhaddin Dede'den tasavvuf ve edebiyat, müsikîşinaslardan da müsiki bilgileri alarak yetişti. Bir müddet sonra bu mevlevîhanenin kudümzenbaşılığına tayin edildi. 1900'de İstanbul'da vefat etti. Oğullarından Cemal Dede (ö. 1899) bir müddet aynı mevlevîhanenin neyzenbaşılığını yapmış değerli neyzenlerdendir.

Ahmed Hüsameddin Dede, bestelediği dinî eserlerle zamanının önde gelen müsikîşinasları arasında yer almıştır. Bunların en önemlisi râhatülvah makamındaki Mevlevî âyınidir. Eserlerinden sadece bu âyini ve iki "şuğul"ü zamanımıza ulaşabilmıştır. Tabii bir ses güzelliğine de sahip olan Ahmed Hüsameddin, başarılı âyin ve na't okuyuculuğu ve mutribi idare etmekteki hâkimiyeti ile de şöhret bulmuştur. Müsikîşinaslığı yanında şiir ile de meşgul olmuş, ancak Na'ti mahlasını kullandığı manzumelerinin çoğu kaybolmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Mehmed Ziyâ, *Yenikapı Mevlevîhânesi*, (İstanbul 1329, s. 194; *Mevlevî Âyinleri* (İstanbul Konservatuarı neşriyatı), İstanbul 1938, XVI, 816-822; Zekâizâde Ahmet [Irsoy], "Serkudûmî Ahmed Hüsameddin Dede", a.e., XVI, 824; Ergun, *Antoloji*, II, 49, 511, 512; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 190-191; Sadettin Heper, *Mevlevî Âyinleri*, Konya 1974, s. 368-374, 528; Öztuna, *TMA*, I, 271-272.

NURİ ÖZCAN

AHMED İBRÂHİM BEY

(أحمد إبراهيم بك)

(1874-1945)

Mısırlı âlim ve hukukçu.

Kahire'de doğdu. Ezher'de tahsil gördükten sonra 1894'te Dârü'l-ülûm Medresesi'ne girdi. 1897'de buradan mezun oldu ve 1906'ya kadar Nâsiriyye, Re'sû'tî'n ve Seniyye medreselerinde Arapça müderrisliği yaptı. 1906'da Medresetü'l-hukuk'ta müderris yardımcılığına getirildi. 1907'de Medresetü'l-kazâî's-şer'î kurulunca oraya müderris tayin edildi. 1924 yılında bu medresenin kapanması üzerine tekrar Medresetü'l-hukuk'a döndü. 1930'da Kahire Üniversitesi Hukuk Fakültesi İslâm Hukuku Kürsüsü profesörlüğüne getirildi. 1933'te bu fakültenin dekanı oldu. 1934 yılında emekli olduktan sonra da fakültede doktora dersleri vermeye devam etti.

1942 yılında Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye'ye üye seçilen Ahmed İbrâhim Bey, Mecmau'l-mûsika'l-Arabiyye ve Lecnetü'l-ahvâlî's-şahsiyye'deki üyelikleri yanında Cem'iyetü's-şübbânî'l-müslimîn'de de yönetici olarak çalıştı. Özellikle hukuk fakültesindeki hocalığı sırasında İslâm hukuku ve mukayeseli hukuk sahasında değerli araştırmalar yaptı. Yetiştirdiği talebeler arasında Muhammed Ebû Zehre, Abdülvehhâb Hallâf ve Ali el-Haffî gibi tanınmış Mısırlı âlimler de bulunmaktadır. Kahire'de *Mecelletü'l-Kânûn ve'l-İktisâd*'da çıkan birçok araştırması yanında yayımlanmış belli başlı eserleri şunlardır:

Mulâhhasu Mürsidi'l-hayrân (1907); *Ahkâmü'l-ahvâlî's-şahsiyye fi's-şer'i'ati'l-İslâmiyye* (1925, I-II); *el-Ahkâmü's-şer'iyye li'l-ahvâlî's-şahsiyye* (1930); *Turukû'l-kazâ' fi's-şer'i'ati'l-İslâmiyye* (1930); *Nizâmü'n-nafakât* (1930); *Ahkâmü'l-mu'âmelâtî's-şer'iyye* (1937); *el-Vakf ve'l-mevâriş* (1937); *Ahkâmü'l-mer'e fi's-şer'i'ati'l-İslâmiyye* (1937); *et-Terike ve'l-hukûku'l-müte'allikâtü*

bihâ (1938); *el-Hibe ve'l-vaşiiyye ve taşarrufâtü'l-marîz* (1939); *Turukû'l-iş-bâtî's-şer'iyye* (1939-1940); *Ahkâmü't-taşarruf 'ani'l-gayr bi-tarîki'n-niyâbe* (1940-1941); *el-Mevâriş 'ilmen ve 'amelan* (1941-1942); *el-Vaşiiyye* (1942-1943); *el-Vakf* (1943-1944); *el-İltizâmât fi's-şer'i'ati'l-İslâmiyye* (1944-1945). Son altı eser mukayeseli tarzda kaleme alınmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Zekî Mücâhid, *el-A'âmü's-şarkıyye*, Kahire 1368-74, III, 4; Zirikî, *el-A'âm*, I, 86; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, I, 133; a.mlf., *el-Müstedrek*, Beyrut 1406/1985, s. 35; Ebû Bekir Abdürrezzâk, *Ebû Zehre: İmâmü 'aşrih, hayâtühü ve eşerühü'l-ilmî*, Kahire 1985, s. 27-29, 73; Muhammed Mehdi Allâm, *el-Mecma'iyün fi hamşine 'âmen*, Kahire 1406/1986, s. 20-21; Abdülvehhâb Hallâf, "eş-Şeyh Ahmed İbrâhim Bek", *Mecelletü'l-Kânûn ve'l-İktisâd*, XV, Kahire 1945, s. 1-5; "Karârâtü'l-mecma' fi hâzihî'd-devre: eş-Şeyh Ahmed İbrâhim Bek", *MMLA*, VI (1951), s. 15-16.

AHMET ÖZEL

AHMED b. İDRİS

(أحمد بن إدريس)

Ebü'l-Abbâs Ahmed b. İdrîs
el-Hasenî el-Araîşî el-Fâsî
(ö. 1253/1837)

İdrisiyye tarikatının kurucusu
Faslı mutasavvıf.

Fas'ın Atlantik sahilindeki Araîş bölgesinde bulunan Meysûr'da doğdu. Fas'ta 172-363 (788-974) yılları arasında hüküm süren Şerîfî-İdrîsî hânedanının kurucusu İmam İdrîs b. Abdullah el-Mehdî'nin soyundandır. Kaynaklarda doğum tarihiyle ilgili olarak 1163 (1749-50) ve Receb 1173 (1760) şeklinde iki farklı bilgi bulunmakla birlikte, ekseriyetle birincisi doğru kabul edilmektedir. Yirmi yaşında Fas'a giderek Karaviyyin Camii'nde dinî ilimleri öğrenmeye başladı. Burada adları kaynaklarda zikredilen birçok hocadan ders aldı. İbn Hacer el-Askalânî'nin eserlerini inceledi. Karaviyyin'deki hocalarından Abdülvehhâb et-Tâzî vasıtasıyla Hıdırîyye, Ebû'l-Kâsım el-Vezîr vasıtasıyla da Şâzeliyye'nin Nâsiriyye koluna intisap etti. Yine hocalarından Şinkitî ona Hz. Ali'ye atfedilen *Hızbü's-seyyf* adlı meşhur münâcâtı öğretti. Tefsir ve hadise önem veren, şer'î ilimlerle tasavvufu kaynaştıran hocaların yanında eğitim görmesi onun şahsiyetini derinden etkiledi. Kısa bir süre sonra çevresinde geniş bir ta-